

שיטת הבחירות בפתק פתוח למחצה

כתיבה: ד"ר מיכל לרר | אישור: אורלי אלמגור-לוטן

עריכה לשונית: מערכת דברי הכנסת

תאריך: ז' בתשרי תשפ"ה, 30 בספטמבר 2025

סקירה

תוכן העניינים

1.....	תמצית	1
4.....	מבוא	1.1
4.....	השיטה היחסית (Proportional Representation)	2.2
6.....	רשימה פתוחה למחצה – יתרונות וחסרונות	3.6
7.....	מבט משווה	4.7
11.....	ההשפעה של פתק פתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים שונים	5.11
11.....	שקיפות	5.11
11.....	השתתפות ושיעורי הצבעה	5.11
13.....	אחריותיות והיענות	5.13
14.....	ייצוגיות	5.14
14.....	תחרותיות	5.14
15.....	אמון ציבורי ואיכות המחוקקים	5.15

תמצית

שיטת הבחירות היא מרכיב מרכזי בכל משטר דמוקרטי, ובאמצעותה אפשר לקבוע כיצד מתורגמים קולות הבוחרים לייצוג בפרלמנט. השיטה מגדירה את סוג ההצבעה, את מבנה מחוזות הבחירה (ככל שיש כאלה), את אופן חישוב התוצאות ואת סף הכניסה לפרלמנט. לשיטות הבחירה יש השפעה על הרכב הפרלמנט, על יציבות הממשל ועל רמת הייצוג של קבוצות שונות.

השיטה היחסית (Proportional Representation) היא למעשה שם כולל למגוון תתי-שיטות, אשר העיקרון המשותף להן הוא שהמפלגות מיוצגות בפרלמנט באופן יחסי לתמיכה שזכו לה בבחירות. במילים אחרות, חלוקת המושבים בבית הנבחרים משקפת את העדפות הבוחרים, ובלבד שהמפלגות המתמודדות עמדו בחסמי הכניסה הקבועים בחוק. זוהי השיטה הנפוצה ביותר במדינות הדמוקרטיות.

בשיטה היחסית, בדרך כלל המפלגות מציגות **רשימות מועמדים** מראש, והבוחרים מצביעים למפלגה או – בהתאם לעיצוב השיטה – גם למועמדים מסוימים בה. בתוך כך, נהוג להבחין בין **שיטה סגורה**, שבה המצביעים בוחרים בין המפלגות המתמודדות, ללא אפשרות להשפיע על סדר רשימת המועמדים ועל איוש הפרלמנט; לבין **שיטה פתוחה**, שבה המצביעים מחויבים להביא לידי ביטוי את העדפותיהם בקשר למועמדים המפורטים בפתק ההצבעה; ו**שיטה פתוחה למחצה**, שהיא שילוב בין השתיים.

מסמך זה ממוקד בשיטה הפתוחה למחצה, שבה במעמד ההצבעה מוצגת לבוחר אפשרות בין בחירה ברשימת המועמדים המוצעת על ידי המפלגה, כפי שהיא מוצגת לו, לבין ניסיון להשפיע על סדר המועמדים באמצעות בחירה במועמד אחד או יותר (עניין זה תלוי בשאלה אם נהוגה חלופה מצומצמת או מורחבת); מיקומם הסופי של המועמדים (כלומר סדר הכניסה לפרלמנט) תלוי בדרך כלל בשקלול בין קולות ההעדפה האישיים לבין סדר הרשימה שנקבע מראש על ידי המפלגה.

פתק פתוח למחצה – יתרונות וחסרונות: פתק פתוח למחצה מביא לידי ביטוי את עקרון ההצבעה האישית, שכן הוא מאפשר לבוחר לא רק לבחור במפלגה אלא גם להביע העדפה למועמד מסוים מתוך הרשימה שהיא הציגה. הצבעה אישית – או "הצבעת העדפה" (preferential voting) – נתפסת בספרות ככלי לחיזוק הקשר בין הנבחרים לבוחריהם, להגברת מחויבותם של חברי פרלמנט לציבור ולהוספת מרכיב של אחריות אישית בתפקודם. נוסף על כך, בין היתרונות המיוחדים לשיטה נמנים גם עידוד המפלגות להציג מועמדים איכותיים יותר והגברת השקיפות כלפי הציבור בכל הקשור להרכב הרשימות.

אשר לחסרונות, האפשרות להצביע למועמדים ספציפיים עשויה לעודד תחרות פנימית בין מועמדי אותה מפלגה. תחרות זו עלולה לבוא לידי ביטוי במאבקים אישיים או בקמפיינים שליליים בין עמיתים, לפגוע בלכידות הסיעה וביכולת המפלגה לשדר מסרים אחידים, ובכך להסב לה נזק פוליטי. **מבט משווה:** בעשורים האחרונים, בעיקר מאז שנות השמונים והתשעים של המאה ה-20, הנהיגו דמוקרטיות רבות שיטות בחירה המאפשרות לבוחרים להשפיע, במידה מסוימת, על מיקומם של מועמדים ברשימות המפלגתיות, באמצעות פתיחת פתקי ההצבעה והוספת מרכיב אישי להליך הבחירה. המעבר מפתקי הצבעה סגורים לפתקים פתוחים למחצה נבע משילוב של מניעים מוסדיים וציבוריים. בספרות נמנו ארבעה מניעים מרכזיים לשינוי זה: פער בין הציבור לנציגים; לחץ מצד

מפלגות מסוימות; תגובה לאי-שביעות רצון מצד הציבור או תגובה לאיום פוליטי; מניעים אסטרטגיים של מנהיגים, שנועדו לשפר את סיכוייהם האלקטורליים.

כאמור לעיל, פתיחת הפתקים למחצה נועדה בראש ובראשונה לחזק את מעמד הבוחר מול המפלגות ולהגביר את תחושת האחריות האישית של הנבחרים. עם זאת, בשל מנגנוני בלימה מפלגתיים (כגון שליטה על סדר הרשימה), ההשפעה הכוללת היא מוגבלת.

לצורך מבט משווה על אופן יישום שיטות אלו, מרכז המחקר והמידע של הכנסת בחן את שיטות הבחירות הנהוגות במדינות ה-OECD, על בסיס מידע המפורסם באתרי הפרלמנטים של המדינות השונות ועל ידי האיחוד הבין-פרלמנטרי (Inter-Parliamentary Union) ארגון בין-לאומי המאגד פרלמנטים לאומיים ופועל לקידום דמוקרטיה ושיתוף פעולה פרלמנטרי.

מהבחינה שערכנו אפשר ללמוד כי **במדינות רבות שבהן נהוגה שיטה רשימתית מופעלת בדרך כלל שיטה פתוחה למחצה, אולם אופן יישומה משתנה ממדינה למדינה**. חשוב לציין כי ברוב המדינות שבהן נהוגה השיטה הרשימתית הפתוחה למחצה, יש חלוקה למחוזות בחירה, וכל מפלגה מציגה רשימה שונה בכל מחוז בהתאם למספר הנציגים המוקצים לו. במדינות שאין בהן חלוקה למחוזות, דוגמת ישראל, אימוץ מרכיב אישי במסגרת שיטה יחסית עלול להוביל להצגת רשימות מועמדים ארוכות מאוד. מאפיין זה מציב קושי מסוים, אך אינו מונע עקרונית את יישום השיטה. שתי מדינות אשר נהוגה בהן שיטת בחירות של פתק פתוח למחצה ויש בהן אזור בחירה אחד הן הולנד וסלובקיה, שבכל אחת מהן השיטה פועלת בצורה שונה:

בהולנד כל בוחר נדרש לסמן מועמד אחד בלבד מתוך הרשימה. נוסף על כך, נקבע סף אישי קבוע, ונמוך יחסית, שמאפשר למועמדים לשנות את מיקומם ברשימה. כדי לעקוף מועמדים שהוצבו לפניהם, על המועמדים לצבור מספר קולות השווה לרבע מ"מודד הבחירה" (סך הקולות הכשרים חלקי 150 מושבי הפרלמנט). בבחירות 2023, לדוגמה, עמד סף זה על 17,388 קולות – כ-0.2% מכלל הקולות הכשרים. מועמדים שחוצים רף זה מקדימים את חברי הרשימה שהוצבו לפניהם.

בסלובקיה כל בוחר רשאי לסמן עד ארבעה מועמדים מתוך הרשימה שבה בחר; מועמד יכול לשפר את מיקומו ברשימה אם קיבל תמיכה של לפחות 3% מכלל הקולות שהצביעו לרשימה שלו.

יש אפוא הבדל בין המדינות הן מבחינת מספר הצבעות ההעדפה של כל מצביע והן מבחינת סף הכניסה.

השפעה על ערכים דמוקרטיים: הערכת ההשפעה של מעבר משיטת בחירות עם פתק סגור לשיטה עם פתק פתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים מרכזיים – כגון שקיפות, השתתפות אזרחית ושיעורי הצבעה – כרוכה בקושי מתודולוגי ניכר. מדובר במערכת פוליטית וחברתית מורכבת, שבה משתנים רבים פועלים במקביל ומשפיעים אלה על אלה, כך שקשה לבודד את התרומה הישירה של שינוי שיטת הבחירה כשלעצמה. מטעם זה, במסמך זה לא נערכה בדיקה אמפירית של נתוני "לפני ואחרי" במדינות שאימצו את השיטה, אלא נבחנה ספרות המחקר העוסקת בקשר שבין מאפייני השיטה לבין ערכים דמוקרטיים שונים. מהבחינה עלו התובנות האלה:

- **שקיפות:** תרומת הפתק הפתוח למחצה לשקיפות נובעת פחות מעצם פרסום השמות, ויותר מן

האפשרות להמיר את המידע לבחירה אפקטיבית במועמדים ספציפיים;

- השתתפות ושיעורי הצבעה: הספרות אינה מזהה קשר עקבי בין אימוץ רכיב אישי לבין עלייה בשיעור ההצבעה הכללי;
 - אחריותיות והיענות: למרות הקושי לכמת את המאפיינים הללו באופן חד-משמעי, מחקרים אמפיריים מצאו עדויות לקשר בין שיטות בחירה אישיות לבין רמות גבוהות יותר של היענות ואחריותיות מצד נבחר הציבור. עם זאת, חשוב לציין כי נראה שלמידת ה"פתיחה" של פתק ההצבעה אין השפעה עקבית, ברורה ומובהקת סטטיסטית על תפיסות הייצוג של הנציגים (או במילים אחרות, על השאלה את מי הם לשיטתם מייצגים, את בוחרי המפלגה או הציבור הכללי).
 - ייצוגיות: אחד החששות המרכזיים במעבר לשיטה של פתק פתוח למחצה הוא פגיעה ביכולת להבטיח ייצוג הולם לקבוצות שונות בחברה. כאשר הרשימה נקבעת במלואה על ידי המפלגה, יש לה כלים ישירים להבטיח ייצוג כזה (למשל באמצעות מנגנוני שריון או התחייבויות לייצוג נשים ומיעוטים במסגרת פריימריז). עם זאת, המחקר האמפירי אינו מצביע על פגיעה עקבית בייצוג קבוצות שונות במערכות שבהן נהוג פתק פתוח למחצה; יתר על כן, בחלק מהמקרים אף נמצא שיפור בייצוג, ובמיוחד בכל הקשור לנשים ולמיעוטים.
 - תחרותיות: מחד גיסא נמצא כי **השפעתן הישירה של הצבעות ההעדפה בפתק פתוח למחצה על שינוי סדר הרשימה ועל זהות הנבחרים היא מוגבלת**; מאידך גיסא נמצא כי ככל הנראה יש לכך השפעה בשלב המקדים לבחירות, כאשר המפלגות שוקלות את סדר המועמדים ברשימה.
 - אמון ציבורי ואיכות המחקרים: יש עדויות לקשר בין שיטות פתוחות או פתוחות למחצה לבין **שביעות רצון גדולה יותר מן המערכת, לצד מחקרים שאינם מזהים שינוי עקבי מסוג זה, בפרט בעקבות הנהגת שיטת ההצבעה**. אשר לאיכות הנבחרים, יש ממצאים התומכים בכך ששיטות עם ממד אישי מעודדות בחירה של מועמדים מנוסים או פעילים יותר, בהתאם להיגיון של אחריותיות מוגברת, אך גם כאן מדובר בתוצאה תלויה הקשר ולא בקביעה גורפת.
- לסיכום, פתק פתוח למחצה הוא מנגנון מוסדי גמיש שמבקש לאזן בין כוחן הארגוני של המפלגות לבין יכולת הבוחרים להשפיע על זהות הנבחרים. תרומתו הדמוקרטית – לשקיפות, לאחריותיות, לייצוגיות ולתחושת ההוגנות – אינה חד-משמעית, אלא נגזרת מעיצובי המשנה (מספר ההעדפות, ספים אישיים, גודל מחוזות, שיטות מיון פנים-מפלגתיות) ומההקשר הפוליטי-חברתי שבו הוא מופעל. בעיצוב זהיר, השיטה עשויה להעצים היבטים של אחריותיות ושקיפות מבלי לפגוע בלכידות ובהוגנות; בעיצוב לקוי, היא עלולה להחמיר תמריצים פרסונליים בעייתיים או להותיר את השפעת הבוחרים בשוליים.

1. מבוא

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת עמית הלוי, ונסקרות בו שיטות בחירה יחסיות לפרלמנט, תוך התמקדות בשיטה המכונה "פתק פתוח למחצה". שיטה זו מאפשרת לבחור לבחור בעת ההצבעה לא רק במפלגה אלא גם במועמדים מסוימים מתוך רשימתה, ובכך להגדיל את השפעתו על זהות הנבחרים. המסמך נפתח בתיאור שיטת הבחירות היחסית ועימה בתיאור סוגי הרשימות המקובלים (רשימה סגורה, רשימה פתוחה ורשימה פתוחה למחצה). בהמשך, המסמך ממוקד בשיטה הפתוחה למחצה, תוך הצגת יתרונותיה וחסרונותיה. לאחר מכן מובאת סקירה משווה של שיטות הבחירה הנהוגות במדינות ה-OECD ולבסוף מוצגים ממצאים מהספרות המחקר בכל הקשור להשפעת הפתק הפתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים שונים. נדגיש כי במסמך קודם של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, שנכתב ביוני 2024, נבחנו שיטות בחירה שמטרתן לחזק את מחויבותם האישית של נבחרים הציבור כלפי האזרחים ולשפר את יכולתם להיענות לצורכי הציבור, תוך התמקדות ב**זירה המוניציפלית**.¹

שיטת הבחירות היא מרכיב מרכזי בכל משטר דמוקרטי, והיא קובעת כיצד מתורגמים קולות הבוחרים לייצוג בפרלמנט. השיטה מגדירה את סוג ההצבעה, מבנה מחוזות הבחירה (ככל שיש כאלה), אופן חישוב תוצאות ההצבעה וסף הכניסה לפרלמנט. לשיטות הבחירה יש השפעה על הרכב הפרלמנט, על יציבות הממשל ועל רמת הייצוג של קבוצות שונות. יש שיטות רבות ומגוונות, ולרוב אין שתי מדינות שמשתמשות באותה שיטה בדיוק. הבחירה בשיטה מסוימת משקפת ניסיון לאזן בין ערכים דמוקרטיים שונים, ובהם: יציבות, ייצוג, אחריות, שקיפות והשתתפות.

2. השיטה היחסית (Proportional Representation)

השיטה היחסית היא למעשה שם כולל למגוון תתי-שיטות, אשר העיקרון המשותף להן הוא שהמפלגות מיוצגות בפרלמנט יחסית לתמיכה שהן זכו בה בבחירות. במילים אחרות, חלוקת המושבים בבית הנבחרים משקפת את העדפות הבוחרים, ובלבד שהמפלגות המתמודדות עמדו בחסמי הכניסה הקבועים בחוק. זוהי השיטה הנפוצה ביותר במדינות הדמוקרטיות.²

בשיטה זו, המפלגות מציגות לרוב **רשימות מועמדים** מראש, והבוחרים מצביעים רק למפלגה או גם למועמדים מסוימים ממנה – בהתאם לעיצוב השיטה. בהקשר זה, נהוג להבחין בין שיטה סגורה, שיטה פתוחה ושיטה פתוחה למחצה.

¹ ד"ר מיכל לרר, [שיטות בחירה לשלטון המקומי המחזקות את הרכיב האישי](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ביוני, 2024.

² גדעון רהט, שלומית ברנע, חן פרידברג ועופר קניג, [תיקון שיטת הממשל בישראל](#), המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2013.

בשיטה הסגורה, המצביעים יכולים לבחור רק בין המפלגות המתמודדות. כלומר, האזרחים בוחרים בין מפלגות, אך אין ניתנת להם אפשרות להשפיע על סדר רשימת המועמדים ועל איוש הפרלמנט. מיקום המועמדים נקבע לפני הבחירות בהליכים פנים-מפלגתיים, למשל באמצעות פריימריז או החלטה של יושב-ראש המפלגה. לפי השיטה הסגורה, המועמדים הזוכים במושבים הם הראשונים בכל רשימה, לפי סדר הופעתם בה ובהתאם למספר המושבים שהמפלגה זכתה בהם. זו השיטה הנהוגה בישראל. לצד זאת, וכפי שיפורט להלן, במדינות דמוקרטיות רבות, וביתר שאת בעשורים האחרונים, נהוגות שיטות בחירה המקנות לבוחרים מידה מסוימת של השפעה על זהות המועמדים שייכנסו לפרלמנט במפלגות השונות.³

בשיטה הפתוחה המצביעים מחויבים לבטא את העדפותיהם בקשר למועמדים הכתובים על פתק ההצבעה (ובכלל זה בקשר לראש הרשימה, שנקבע על ידי המפלגה). לפי שיטה זו, כל מפלגה חייבת להציג את רשימת מועמדיה על פתק ההצבעה, והבוחרים נדרשים להצביע לפחות לאחד ממועמדיה.⁴ בחלוקת המושבים מובא בחשבון תחילה מספר הקולות שניתנו לכל מועמדי המפלגה בבחירות. לאחר שנקבע מספר המושבים שכל מפלגה זכאית לו לפי השיטה היחסית, נקבע איושם של המושבים הניתנים לכל המפלגה, לפי תוצאות ההצבעה האישית.⁵ שיטה זו נחשבת למורכבת יותר מהרשימה הסגורה, אך היא פשוטה בהשוואה לשיטה הרשימתית הפתוחה למחצה, המפורטת להלן.

בשיטת הבחירות בפתק פתוח למחצה (semi-open list) מתמודדות רשימות מפלגתיות, שבהן מדורגים המועמדים לפי סדר הכניסה לפרלמנט. בשיטה זו ניתנת לבוחרים אפשרות מוגבלת להשפיע על סדר המועמדים ברשימה שהוצגה להם. בשיטה הרשימתית הסגורה סדר המועמדים נקבע במלואו על ידי הנהגת המפלגה, ובשיטה הרשימתית הפתוחה סדר הנבחרים נקבע ישירות על פי תוצאות ההצבעה, ובשיטת הפתק הפתוח למחצה יש מעין שילוב בין שתי השיטות.

בפועל, במסגרת מעמד ההצבעה מוצגת לבוחר אפשרות בין בחירה ברשימת המועמדים המוצעת על ידי המפלגה כפי שהיא מוצגת לו, לבין ניסיון להשפיע על סדר המועמדים באמצעות בחירה במועמד אחד או יותר⁶ (הדבר תלוי בשאלה אם נהוגה חלופה מצומצמת או מורחבת). מיקומם הסופי של המועמדים (כלומר סדר הכניסה לפרלמנט), תלוי לרוב בשקלול של קולות ההעדפה האישיים לבין סדר הרשימה שנקבע מראש על ידי המפלגה.⁷

במערכות של פתק פתוח למחצה נהוג ככלל להציב **ספי כניסה** להשפעה של ההצבעה האישית. הכוונה היא שהשפעת הסימון של מועמד על סדר הרשימה תובא בחשבון רק אם אותו מועמד עבר רף מינימלי

³ בהקשר זה יצוין כי שיטת בחירה רשימתית סגורה יכולה להיכתב רק עם שם המפלגה או לחלופין עם פירוט של שמות המועמדים מטעם המפלגה. פירוט שמות המועמדים יוצר שקיפות, יוצר חיבור – גם אם רק סמלי – בין הבוחרים לנבחרים וייתכן גם כי הוא משפיע על המפלגות לשקול ייצוג של קבוצות חברתיות שונות אשר ציבור הבוחרים חפץ בהן.

⁴ גדעון רהט, שלומית ברנע, חן פרידברג ועופר קניג, תיקון שיטת הממשל בישראל, 2013.

⁵ שם.

⁶ שם.

⁷ Renwick and Pilet, Faces on the Ballot: The Personalization of Electoral Systems in Europe, oxford academics, 2016.

במסגרת השיטה היחסית, נהוג להבחין בין שלוש תת-שיטות; בשיטה הסגורה המצביעים יכולים לבחור רק בין המפלגות המתמודדות ואינם יכולים להשפיע על סדר רשימת המועמדים; בשיטה הפתוחה, המצביעים מחויבים לבטא את העדפותיהם בקשר למועמדים הכתובים על פתק ההצבעה; ובשיטה הפתוחה למחצה מוצגת לבוחר אפשרות בין בחירה ברשימת מועמדים המוצעת על ידי המפלגה, לבין ניסיון להשפיע על סדר המועמדים באמצעות בחירה במועמד אחד או יותר

במערכות של פתק פתוח למחצה נהוג פעמים רבות להציב ספי כניסה להשפעת ההצבעה האישית

שנקבע מראש, למשל צבירה של שיעור מסוים מהקולות שהמפלגה קיבלה או מספר מוגדר של קולות אישיים. במקרים שבהם המועמד אינו מגיע לסף זה, סדר המועמדים שקבעה המפלגה נשמר. המשמעות היא שלבוחר יש אומנם יכולת להשפיע, אך יכולת זו מוגבלת ותלויה בגורמים אחדים. קביעת ספים גבוהים עלולה להפוך את ההצבעה האישית לסמלית בלבד, אולם ספים נמוכים מאפשרים לבוחרים השפעה ממשית יותר על זהות הנבחרים.

בתרשים הבא מוצגת המחשה נוספת של ההבדלים בין סוגי הרשימות, מנקודת מבטו של הבוחר. יצוין כי במרבית המדינות שבהן נהוגה השיטה הבוחרים נדרשים רק לסמן מועמדים, מבלי לדרגם מספרית.

תרשים 1: הבדלים בין שלושת סוגי הרשימות

כפי שמפורט להלן בפרק המשווה, ברוב המדינות החברות היום ב-OECD אשר נהוגה בהן שיטה רשימתית פועלות השיטה הפתוחה או הפתוחה למחצה. רק במיעוט מהמדינות מתקיימת רשימה סגורה. עם זאת יודגש, כי רוב המדינות שבהן נהוגה השיטה הפתוחה או הפתוחה למחצה מחולקות למחוזות בחירה, בשונה מישראל, שבה הבחירות הן ארציות (וראו על כך להלן).

3. רשימה פתוחה למחצה – יתרונות וחסרונות

השיטה הפתוחה למחצה מביאה לידי ביטוי את עקרון ההצבעה האישית, שכן היא מאפשרת לבוחר לא רק לבחור במפלגה אלא גם להביע העדפה למועמד מסוים מתוך רשימתה. הצבעה אישית – או "הצבעת העדפה" (preferential voting) – נתפסת בספרות ככלי לחיזוק הקשר בין הנבחרים לבחוריהם, להגברת מחויבותם של חברי פרלמנט לציבור ולהוספת מרכיב של אחריות אישית לתפקודם. נוסף על כך, בין היתרונות המיוחסים לשיטה נמנים גם עידוד המפלגות להציג מועמדים איכותיים יותר והגברת השקיפות כלפי הציבור בכל הקשור להרכב הרשימות.⁸

השיטה מקנה לבוחרים יכולת להשפיע הן על היקף הייצוג של מפלגות בפרלמנט והן על זהות הנציגים של המפלגות שיכהנו בפרלמנט. עם זאת, בפועל, גם במדינות שבהן הבוחרים עושים שימוש נרחב

⁸ גדעון רהט, שלומית ברנע, חן פרידברג ועופר קניג, [תיקון שיטת הממשל בישראל](#), 2013.

ברוב המדינות
החברות ב-OECD
אשר נהוגה בהן שיטה
רשימתית פועלות
השיטה הפתוחה או
הפתוחה למחצה; רוב
המדינות הללו
מחולקות למחוזות
בחירה

הצבעה אישית
נתפסת ככלי לחיזוק
הקשר בין הנבחרים
לבחוריהם, להגברת
מחויבות חברי
הפרלמנט לציבור
ולהוספת מרכיב של
אחריות אישית
בתפקודם

יחסית באפשרות זו, ניכרת נטייה לתמוך במועמדים שדורגו גבוה יחסית על ידי המפלגה. אף על פי כן, נטען כי עצם קיומה של אפשרות ההעדפה האישית משפיע בעקיפין: היא מעודדת מפלגות להציב בראש הרשימות מועמדים הנתפסים כבעלי משיכה ציבורית רחבה, ובכך נוצרת מידה של איזון בין כוחן של המפלגות לבין יכולתם של הבוחרים להשפיע.

לצד יתרונותיו, לפתק הפתוח למחצה עלולים להיות גם חסרונות. כך למשל, האפשרות להצביע למועמדים ספציפיים עשויה לעודד תחרות פנימית בין מועמדי אותה מפלגה, שעלולה לבוא לידי ביטוי גם במאבקים אישיים או בקמפיינים שליליים בין עמיתים; לפגוע בלכידות הסיעה וביכולת המפלגה לשדר מסרים אחידים – ובכך להסב לה נזק פוליטי.

עם זאת יצוין, כי בספרות לא מצביעים על ממצאים חד-משמעיים בהקשר זה.⁹ נראה כי חסרון זה בולט יותר דווקא בשיטה של **פתק פתוח מלא**, ואילו בשיטה של **פתק פתוח למחצה** הוא מתון יותר. זאת משום שהמפלגות נותרות "שומרות הסף" בקביעת זהות המועמדים ומיקומם ברשימה, וכך הן מצמצמות את עוצמת התחרות הפנימית. נוסף לכך, גם **שיטת בחירת המועמדים הפנים-מפלגתית** משפיעה על מידת הלכידות: תהליכים ריכוזיים מעניקים תמריץ לשמור על משמעת ואחידות, ולעומת זאת מסגרות פתוחות יותר מגבירות את רמת התחרות בין המועמדים.

נציין כי במקרים שבהם נקבע סף גבוה במיוחד לקבלת מנדט אישי, או כאשר מנגנוני ההסברה לציבור אינם מספקים, ההשפעה המעשית של ההצבעות האישיות מוגבלת מאוד. בנסיבות כאלה הפתק הפתוח למחצה מאבד חלק ניכר מייחודו, שכן השליטה על סדר הנבחרים נותרת בידי המפלגות כמעט במלואה (ראו הרחבה על כך בהמשך).

4. מבט משווה

בעשורים האחרונים, בעיקר מאז שנות השמונים והתשעים של המאה ה-20, הנהיגו דמוקרטיות רבות שיטות בחירה המאפשרות לבוחרים להשפיע, במידה מסוימת, על מעמדם של מועמדים ברשימות המפלגתיות, באמצעות פתיחת פתקי ההצבעה והוספת מרכיב אישי להליך הבחירה. המעבר מפתקי הצבעה סגורים לפתקים פתוחים למחצה נבע משילוב של מניעים מוסדיים וציבוריים. **בספרות אפשר לזהות ארבעה מניעים מרכזיים לשינוי זה:**¹⁰

1. **פער בין הציבור לנציגים** – כמעט בכל המדינות, הרפורמות הוצגו בתגובה לתחושת נתק בין בוחרים לנבחרי ציבור, ירידה באמון הציבורי במערכת הפוליטית וניכור כלפי מפלגות. הדרישה

⁹ קניג, עופר, אסף שפירא, ואסף הימן (לקראת פרסום). **הטמעת רכיב אישי בשיטת הבחירות: פתק פתוח למחצה**. המכון הישראלי לדמוקרטיה;

Bräuninger, Thomas, Martin Brunner and Thomas Däubler, Personal vote-seeking in flexible list systems: How electoral incentives shape Belgian MPs' bill initiation behaviour. *European Journal of Political Research* 51(5), 2012, pp. 607–645; Crisp Brian F., Santiago Olivella, Michael Malecki and Mindy Sher, Vote-earning strategies in flexible list systems: Seats at the price of unity. *Electoral Studies* 32(4), 2013, pp. 658–669.

¹⁰ Renwick and Pilet, *The Politics of Personalization since 1989: Flexible-List Systems*, chapter 7: in *Faces on the Ballot*, 2016.

מעבר לשיטת פתק פתוח למחצה עלול לגרום לתחרות פנימית בין מועמדי אותה מפלגה, העשויה להגביר מאבקים אישיים ופגיעה בלכידות הסיעתית; עם זאת נראה כי חיסרון זה בולט יותר בשיטה של פתק פתוח מלא

לפי הספרות, המעבר מפתקי הצבעה סגורים לפתוחים למחצה נבע משילוב סיבות: פער בין הציבור לנציגיו בפרלמנט; לחץ מצד מפלגות מסוימות; תגובה לאי-שביעות רצון של הציבור או לאיום פוליטי ולמניעים אסטרטגיים של מנהיגים

הייתה "לחזק את הקשר" ולאפשר לבוחר להשפיע על זהות הנבחרים, ולא רק על חלוקת המושבים בין מפלגות;

2. **לחץ לשינויים מצד מפלגות מסוימות** – שמרניות או ליברליות – מתוך אידיאולוגיה של דמוקרטיזציה, שקיפות או צמצום כוח ההנהגה המפלגתית;

3. **תגובה לאי-שביעות רצון של הציבור או לאיום פוליטי** – בבלגיה ואוסטריה, למשל, עליית הימין הקיצוני או ירידה בכוחן של מפלגות מסורתיות יצרה לחץ לערוך שינויים שיחזקו את הלגיטימציה הדמוקרטית וימנעו התנתקות נוספת של הציבור;

4. **מניעים אסטרטגיים של מנהיגים** – בחלק מהמקרים (למשל סלובקיה בשנות התשעים), הרפורמות לא נבעו מדרישות ציבור, אלא מהיגיון טקטי של פוליטיקאים ששאפו לשפר את סיכוייהם האלקטורליים באמצעות שינוי כללי המשחק.

ההשלכות של המעבר מפתקי הצבעה סגורים לפתקי הצבעה פתוחים למחצה היו מגוונות. ראשית, נוצר חיזוק מסוים של הקשר בין נבחרים לבוחרים: מועמדים שקיבלו תמיכה אישית רבה נטו להדגיש פעילות עצמאית יותר, למשל הגשת יוזמות חקיקה פרטיות או סטייה מהקו המפלגתי. בכך התגברה מגמת האינדיבידואליזציה בפוליטיקה. שנית, לעיתים ההצבעה האישית הגבירה את התחרות הפנים-מפלגתית, שהגבירה את תחושת האחידות של המועמדים, אך גם יצרה מתחים פנימיים והקשתה על לכידות סיעתית. שלישית, אף שהרפורמות נועדו להתמודד עם משבר האמון במערכת הפוליטית, ממצאי ההשוואה מראים כי לא חל שיפור שיטתי בשיעורי ההצבעה או בשביעות הרצון מהדמוקרטיה.¹¹ בשורה התחתונה, השימוש בשיטת הפתקים הפתוחים למחצה נועדה בראש ובראשונה לחזק את מעמד הבוחר מול המפלגות ולהגברת תחושת האחידות האישית של הנבחרים. בפועל, ניכרה עלייה בשימוש בהצבעות אישיות ובהתנהגות עצמאית של חברי פרלמנט, אך ההשפעה הכוללת נותרה מוגבלת בשל מגננוני הבלימה המפלגתיים, והתרומה לשיקום האמון הציבורי בדמוקרטיה הייתה אפוא חלקית בלבד.

לצורך התבוננות במבט משווה על אופן יישום שיטות אלו, מרכז המחקר והמידע של הכנסת בחן את שיטות הבחירות הנהוגות במדינות ה-OECD, על בסיס מידע המפורסם באתרי הפרלמנטים של מגוון המדינות בארגון ובאמצעות בקשת נתונים מהאיחוד הבין-פרלמנטרי – (Inter-Parliamentary Union) – ארגון בין-לאומי המאחד פרלמנטים לאומיים ופועל לקידום דמוקרטיה ושיתוף פעולה פרלמנטרי.¹² במסגרת זו נבחנו מדינות שבהן מופעלת שיטת בחירות יחסית-רשימתית.

בטבלה שלהלן מוצגות המדינות שנדגמו, מסווגות לשלושה מודלים עיקריים: רשימתית סגורה, רשימתית פתוחה למחצה ורשימתית פתוחה.

¹¹ Renwick and Pilet, *Faces on the Ballot: The Personalization of Electoral Systems in Europe*, oxford academics, 2016

¹² [Inter-Parliamentary Union](https://www.inter-parliamentary.org/), entrance: September 3rd 2025.

טבלה 2: סיווג מדינות ה-OECD שבהן מופעלת שיטת בחירות רשימתית, לפי סוג השיטה (2025)

רשימתית סגורה	רשימתית פתוחה למחצה	רשימתית פתוחה
פורטוגל	יוון	פולין
ישראל	אוסטריה	צ'ילה
קוסטה ריקה	נורבגיה	פינלנד
ספרד	סלובקיה	אסטוניה
טורקיה	צ'כיה	שווייץ ¹³
	שבדיה	לוקסמבורג ¹⁴
	בלגיה	
	איסלנד	
	סלובניה	
	דנמרק	
	לטביה	
	הולנד	

כפי שאפשר לראות בטבלה, במדינות רבות שבהן נהוגה שיטה רשימתית מופעלת בדרך כלל שיטה פתוחה למחצה. כאמור לעיל, שיטה זו משלבת בין הצבעה לרשימה מפלגתית לבין אפשרות השפעה אישית על סדר המועמדים, אולם אופן יישומה של השיטה משתנה ממדינה למדינה. לדוגמה, יש הבדל בין מספר המועמדים שאפשר לסמן בכל מדינה, והבדלים בספי הכניסה שנקבעו.

במעט מדינות בלבד לא נקבע סף קולות מינימלי לצורך השפעה של ההצבעה האישית, אך גם במקרים אלה, השפעת הבחירה בהם בפועל על סדר הרשימה היא מצומצמת, משום שמועמדים בכירים או מוכרים זוכים בדרך כלל ליתרון ניכר. לפיכך, אף שמדובר בשיטה שיש לה מאפיינים מובחנים מסוימים, האיזון בין כוחן של המפלגות לבין כוחם של הבוחרים משתנה באופן ניכר ממדינה למדינה.

נוסף על כך, ברוב המדינות שבהן נהוגה השיטה הרשימתית הפתוחה למחצה, יש חלוקה למחוזות בחירה, וכל מפלגה מציגה רשימה שונה בכל מחוז בהתאם למספר הנציגים המוקצים לו. במדינות שאין בהן חלוקה למחוזות, דוגמת ישראל, אימוץ מרכיב אישי במסגרת שיטה יחסית עלול להוביל להצגת רשימות מועמדים ארוכות מאוד. מאפיין זה מציב קושי מסוים, אך אינו מונע עקרונית את יישום השיטה.¹⁵ הולנד וסלובקיה הן שתי מדינות אשר נהוגה בהן שיטת בחירות של פתק פתוח למחצה (להלכה או בפועל) אך הן בעצם אזור בחירה אחד, כמפורט במסגרת הבאה.

¹³ השיטה הנהוגה בשווייץ ובלוקסמבורג מכונה פתק הצבעה חופשי, שבמסגרתו יכול הבוחר להביע תמיכה במועמדים ממפלגות שונות. יש הרואים בשיטה זו דגם רביעי של שיטה רשימתית, ויש אשר רואים בה תת-סוג של השיטה הרשימתית הפתוחה. במסמך זה התייחסנו אליה כתת-סוג של השיטה הרשימתית הפתוחה.

¹⁴ שם.

¹⁵ גדעון רהט, שלומית ברנע, חן פרידברג ועופר קניג, [תיקון שיטת הממשל בישראל](#), 2013.

במדינות רבות שבהן נהוגה שיטה רשימתית, מופעלת לרוב שיטה פתוחה למחצה. אופן יישומה של השיטה משתנה ממדינה למדינה

ברוב המדינות שבהן נהוגה השיטה הרשימתית הפתוחה למחצה מתקיימת חלוקה למחוזות בחירה וכל מפלגה מציגה רשימה שונה בכל מחוז, בהתאם למספר הנציגים המוקצים לו; הולנד וסלובקיה הן דוגמאות למדינות שאין בהן מחוזות בחירה

הפרלמנטים של הולנד ושל סלובקיה קרובים בגודלם לזה של ישראל: בכל אחת מהן מונה הפרלמנט 150 חברים. בשתייהן יש מחוז בחירה ארצי אחד, ובשתייהן נהוגה שיטת בחירות המבוססת על רשימות עם פתק פתוח למחצה, אך האופן שבו מיושם המנגנון שונה בין שתי המדינות.

הולנד:

למעשה, הסיווג של הולנד כשיטת פתק פתוח למחצה שנוי במחלוקת במחקר. חלק מהחוקרים רואים בה דוגמה ל"פתק פתוח", שכן כל בוחר נדרש לסמן מועמד אחד בלבד בפתק ההצבעה, ואין אפשרות להצביע לרשימה כפי שנקבעה מראש ללא סימון אישי. בכך, ההצבעה נתפסת לכאורה כהצבעה אישית בלבד. עם זאת, יש כמה מאפיינים שממקמים את הולנד קרוב יותר לקטגוריה של פתק פתוח למחצה: **רשימה מדורגת מראש** – כל מפלגה מגישה רשימת מועמדים מדורגת, כך שבניגוד לשיטה פתוחה לגמרי, יש נקודת מוצא מוסדית של סדר שנקבע בידי המפלגה. **השפעה מוגבלת של הבוחר** – בפועל, מרבית הבוחרים מסמנים את מועמד מספר 1, כלומר את ראש המפלגה, וכך מאשרים למעשה את סדר הרשימה המקורי. מחקרים אחדים אף כינו את ההשפעה במקרה ההולנדי "הצבעת העדפה חלשה". **סף חסימה אישי** – כדי שמועמד ידלג במעלה הרשימה, עליו לצבור מספר קולות השווה לרבע מ"מודד הבחירה" (כלומר, סף הקולות הכשרים חלקי מספר המושבים – 150). סף זה עמד בבחירות 2023 על 17,388 קולות, שהם כ-0.2% מכלל הקולות הכשרים. רק מועמדים החוצים סף זה עוקפים מועמדים שמוקמו לפנייהם ברשימה.

סלובקיה:

בדומה להולנד, גם בסלובקיה הבחירות מתקיימות במחוז בחירה ארצי אחד, לפרלמנט בן 150 חברים, אולם מנגנון הפתק הפתוח למחצה שונה במידה ניכרת:

אפשרויות הבחירה – בשונה מהולנד, הבוחרים יכולים לבחור אם לאשר את הרשימה כפי שהוגשה על ידי המפלגה, או להצביע בהצבעת העדפה למועמדים מסוימים. כל בוחר רשאי לסמן עד ארבעה מועמדים.

סף חסימה אישי – מועמד צריך לצבור לפחות 3% מכלל קולות הרשימה שאליו הוא משתייך כדי לעלות בדירוג ולהקדים מועמדים שנקבעו לפניו. משמעות הדבר היא שהיכולת של מועמדים "לטפס" תלויה רק במידת התמיכה בהם בקרב מצביעי מפלגתם, ולא בסך הקולות שקיבלה המפלגה בהשוואה למפלגות אחרות.¹⁶

בהולנד כל בוחר נדרש לסמן מועמד אחד מתוך הרשימה, וכדי שמועמד ידלג במעלה הרשימה עליו לצבור מספר קולות השווה לרבע מ-"מודד הבחירה"

בסלובקיה, כל בוחר רשאי לסמן עד ארבעה מועמדים מהרשימה; מועמד צריך לצבור לפחות 3% מכלל קולות הרשימה שאליו הוא משתייך כדי לעלות בדירוג

¹⁶ International Institute for Democracy and Electoral Assistance, [Open List Proportional Representation: The Good, the Bad and the Ugly](#), May 2021.

5. ההשפעה של פתק פתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים שונים

הערכת ההשפעה של מעבר משיטת בחירות עם פתק סגור לשיטה עם פתק פתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים – כגון שקיפות, השתתפות אזרחית ושיעורי הצבעה – כרוכה בקושי מתודולוגי ניכר: מדובר במערכת פוליטית וחברתית מורכבת, שבה משתנים רבים פועלים במקביל ומשפיעים אלו על אלו, כך שקשה לבודד את תרומתו הישירה של שינוי שיטת הבחירה עצמו. יתר על כן, שינויים מוסדיים כאלה מתרחשים לעיתים יחד עם רפורמות נוספות בזירה הפוליטית, או תחת תנאים חברתיים-תרבותיים משתנים – דבר המקשה עוד יותר על זיהוי קשר סיבתי מובהק. בשל כך, במסמך זה לא נערכה בדיקה אמפירית של נתוני "לפני" ו"אחרי" במדינות שאימצו את השיטה, אלא נבחנה ספרות המחקר העוסקת בקשר שבין מאפייני השיטה לבין ערכים דמוקרטיים שונים.

כאמור לעיל, בהשוואה בין שיטות בחירות יחסיות, פתק פתוח למחצה הוא שילוב בין שליטת המפלגות לבין יכולת השפעה – גם אם מוגבלת – של הבוחרים על זהות הנבחרים. בעשורים האחרונים גברה תשומת הלב המחקרית לממד האישי של פתק ההצבעה, מתוך הכרה בכך שהאופן שבו הבוחר רשאי לבטא את העדפותיו בקרב המועמדים משפיע לא רק על תוצאות הבחירות, אלא גם על דפוסי שקיפות, ייצוג, אחריותיות, תחרותיות ואמון במוסדות.¹⁷

בפרק זה מוצגים הממצאים המובאים בספרות המחקר בכל הקשור להשפעה של פתק פתוח למחצה על משתנים אלו, תוך הצגת ההסתייגויות הנדרשות.

5.1 שקיפות

תרומת הפתק הפתוח למחצה לשקיפות נובעת פחות מעצם פרסום שמות המועמדים, אלא יותר מהאפשרות להמיר את המידע לבחירה אפקטיבית במועמדים ספציפיים

ממד השקיפות מתחזק כאשר שמות המועמדים גלויים לבוחר בעת ההצבעה. חשיפה זו מאפשרת לציבור להבין מי הם המועמדים הפוטנציאליים ולגבש העדפה אישית, להבדיל מפתק סגור שבו שם המפלגה עומד במרכז וההרכב האנושי בדרך כל אינו מפורט בפתק.¹⁸ בה בעת יש לזכור כי עקרונית אפשר להציג שמות מועמדים גם בשיטה סגורה; לפיכך, תרומת הפתק הפתוח למחצה לשקיפות נובעת פחות מעצם פרסום השמות, ויותר מן האפשרות להמיר את המידע לבחירה אפקטיבית במועמדים ספציפיים.

5.2 השתתפות ושיעורי הצבעה

באשר להשתתפות, פתק פתוח למחצה מרחיב את מרחב הבחירה: לצד ההכרעה המפלגתית מתאפשרת הבעת העדפה למועמדים הנבדלים באידאולוגיה, בסדרי עדיפויות או בזהות חברתית. כלומר, יש השתתפות אשר אפשר לאפיינה כפעילה יותר. עם זאת, היקף השימוש בזכות ההעדפה משתנה בין מדינות: ביוון כ-74% מהבוחרים מממשים את האפשרות הזאת, בסלובקיה 67% מהבוחרים ובדנמרק כמעט 50% מהבוחרים. לעומת זאת, יש מדינות אחרות, שבהן שיעור הבוחרים

¹⁷ קניג, עופר, אסף שפירא, ואסף הימן (לקראת פרסום). **הטמעת רכיב אישי בשיטת הבחירות: פתק פתוח למחצה**, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

¹⁸ כאמור לעיל, בתחילת המסמך, יש מפלגות במדינות מסוימות אשר מפרסמות בפתק עם שם המפלגה, גם את רשימת המועמדים.

הממוצע אשר השתמש בהצבעות העדפה נמוך יותר. דוגמאות לכך הן שבדיה ואוסטריה, שבהן שיעור הבוחרים אשר ניצלו את זכותם זו היה 25%-23%, בהתאמה.

אחד ההסברים המוכרים בספרות להבדלים אלה טמון בעיצובי המשנה של השיטה, כגון מספר ההעדפות שמותר לסמן או הגדרה של המספר המינימלי של קולות אשר על המועמד לקבל כדי לשנות את מיקומו ברשימה (הספים). **עם זאת, לא מצאנו ממצאים חד-משמעיים בעניין זה בספרות המחקר על הנושא.**

במחקר אחד נמצא שככל שניתן לבוחרים יותר כוח לבחור, הם גם באמת משתמשים בו יותר ומצביעים למועמדים ספציפיים. הנתונים שהוצגו במחקר מראים בבירור שכאשר הבוחרים מקבלים אפשרות כזו, הם נוטים לבצל אותה כדי להביע את רצונם בבחירות.¹⁹

לעומת זאת, מחקר שבדק לאורך זמן את דפוסי ההצבעה בדמוקרטיה שונות באירופה שהנהיגו שינויים בשיטת ההצבעה בהן, הראה תמונה שונה: המחקר הראה כי שינויים במאפייני ההצבעה הפתוחה למחצה במדינות שבהן מונהגת הצבעה כזו, לא בהכרח קשורה, כשלעצמה, בהיקף השימוש שהמצביעים עושים באפשרות זו. לפי כותבי המחקר, היקף ההצבעות האישיות היה קשור יותר למשתנים כמו קמפיינים ציבוריים, לעידוד ההצבעה האישית ולזהות המועמדים בבחירות.

דוגמה לכך אפשר למצוא בצ'כיה: כבר בשנות התשעים של המאה ה-20 הוכנסו שינויים שנועדו להרחיב את השימוש בהצבעות העדפה, אך בפועל שיעור המצביעים שניצלו אפשרות זו נותר תנודתי. בשנת 2006 נערכה רפורמה אשר הגדילה את מספר המועמדים שבוחר רשאי לסמן מרשימת המפלגה מ-2 ל-4, ואשר הפחיתה את הסף האישי הנדרש ממועמד כדי להתקדם ממיקומו ברשימה שנקבעה על ידי המפלגה מ-10% ל-7% מהקולות שקיבלה המפלגה. בהמשך, סף זה ירד פעם נוספת ל-5%. הבחירות שנערכו בשנת 2010 לוו בקמפיין תקשורתי נרחב, שקרא לבוחרים ממש את זכות להצבעה אישית כדי להחליף מועמדים מובילים שנקשרו בשחיתות. בפועל, בבחירות אלה נרשמה עלייה חדה בשיעור השימוש בהצבעות העדפה. בבחירות הבאות, שנערכו בשנת 2013, לא התקיים קמפיין תקשורתי דומה, ושיעורי הצבעת ההעדפה ירדו שוב. החוקרים שבחנו את הסוגיה הסיקו כי העלייה בהיקף השימוש בהצבעות אישיות הייתה קשורה פחות לרפורמה בשיטת ההצבעה, ויותר למשתנים האחרים שצוינו לעיל.²⁰

לצד השינוי באופן ההשתתפות של המצביע בבחירות, נשאלת השאלה עד כמה השיטה משפיעה על שיעורי ההצבעה. בהקשר זה יצוין כי, ככלל, הספרות אינה מזהה קשר עקבי בין אימוץ רכיב אישי לבין עלייה בשיעור ההצבעה הכללי; שיעור ההשתתפות מושפע בראש ובראשונה מגורמים מוסדיים, חברתיים ונסיבתיים (למשל עד כמה הבחירות צמודות), ולא ממבנה הפתק לבדו. בחינה

¹⁹ Passarelli G., *Preferential Voting Systems – Influence on Intra-Party Competition and Behaviour*, 2020.

²⁰ Renwick and Pilet, *Faces on the Ballot: The Personalization of Electoral Systems in Europe*, oxford academics, 2016

השוואתית של מדינות אירופאיות שבהן נעשתה רפורמה שחיזקה את הרכיב האישי בפתק ההצבעה לא מצאה קשר מובהק לשינוי בשיעורי ההצבעה; בספרות אף מתועדים מקרים שבהם חלה מגמה הפוכה, כמו בשבדיה, שבה לאחר המעבר מפתק סגור לפתק פתוח למחצה ירדו שיעורי ההצבעה (יודגש, כי לא נטען שהירידה בשיעור ההצבעה הייתה קשורה ברפורמה)²¹.

5.3 אחריותיות והיענות

כאמור לעיל, אחת המוטיבציות המרכזיות המניעות הוספת רכיב אישי בפתק הבחירה קשורה לשיפור היכולת של הבוחרים "לתגמל" או "להעניש" נבחר ציבור, ובעקבות זאת, הגברת האינטרס של אותם נבחרים לפעול למען הציבור. האפשרות לצבור קולות אישיים יוצרת בעבור חברי פרלמנט תמריץ לטפח קשר ישיר עם קהל בוחריהם ולהגיב להעדפותיהם. מחקרים מצביעים על כך שהצבעה אישית משמשת עבור הציבור מנגנון להעברת מסר ברור של שביעות רצון – או חוסר שביעות רצון – מנבחרים מסוימים, מעבר לבחירה במפלגה עצמה.

השפעתן של העדפות אישיות ניכרת לעיתים כבר בשלב טרום-הבחירות: מפלגות נוטות להביא בחשבון את "השווי האלקטורלי" של מועמדים (כלומר, את מידת התמיכה האישית שצברו בעבר) בעת קביעת מיקומם ברשימה. בדרך זו, האותות שהציבור שולח באמצעות קולות ההעדפה מתורגמים להחלטות פנימיות של המפלגות בדבר סדרי המועמדים. הצבעות ההעדפה משפיעות אפוא לא רק על כניסת המועמדים באותן הבחירות, אלא עשויות גם להשפיע על עתידם הפוליטי של המועמדים.

למרות הקושי לכמת את המאפיינים הללו חד-משמעית, מחקרים אמפיריים מצאו עדויות לקשר בין שיטות בחירה אישיות לבין רמות גבוהות יותר של היענות ואחריותיות מצד נבחר הציבור. נמצא, למשל, שבשיטות אישיות יותר, מתקיים קשר תדיר ושקוף יותר בין הנבחרים לציבור; שבמקרים רבים הציבור מתרגם את שביעות רצונו, או חוסר שביעות רצונו, מהנבחרים להצבעות ההעדפה בבחירות; שבמדינות שבהן מונהג פתק פתוח למחצה, מפלגות נוטות לקדם מועמדים שקיבלו תמיכה אישית ניכרת. מועמד שדורג במקום נמוך יחסית ברשימה אך זכה למספר רב של קולות אישיים, משובץ לקראת הבחירות הבאות במיקום גבוה יותר, המשקף את "שווי האלקטורלי". במילים אחרות, המפלגות עצמן נענות ומגיבות לדפוסי ההצבעה האישית של הציבור.

עם זאת, חשוב לציין כי נראה שמידת ה"פתיחה" של שיטת ההצבעה אין השפעה עקבית, ברורה ומובהקת סטטיסטית על תפיסות הייצוג של הנציגים, או במילים אחרות, על השאלה את מי הם לשיטתם מייצגים, את בוחר המפלגה או את הציבור באופן כללי.²²

למרות הקושי לכמת את המאפיינים הללו חד-משמעית, מחקרים אמפיריים מצאו עדויות לקשר בין שיטות בחירה אישיות לבין רמות גבוהות יותר של היענות ואחריותיות מצד נבחר הציבור

²¹ קניג, עופר, אסף שפירא, ואסף הימן (לקראת פרסום). הטמעת רכיב אישי בשיטת הבחירות: פתק פתוח למחצה, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

²² שם.

5.4 ייצוגיות

בסוגיית הייצוגיות, מתחדד מתח נורמטיבי בין יכולת המפלגות להבטיח הרכבים מגוונים באמצעות כללי שיבוץ לבין החשש שהעברת כוח לבוחרים תטה את התוצאה לטובת קבוצות דומיננטיות. **בספרות האמפירית לא מוצאת פגיעה עקבית בייצוג נשים ומיעוטים תחת פתק פתוח למחצה, ולעיתים אף נראה שיפור** בתחום זה, בין השאר במצבים שבהם מצביעות ומצביעים מתגייסים לתמיכה ממוקדת. לעומת זאת, בהקשרים חברתיים שבהם יש הטיות מושרשות או פערי משאבים ניכרים, עלולה להיות פגיעה, כאמור לעיל, ולכן חשיבותם של עיצובי משנה משלימים (למשל מנגנוני הבטחת ייצוג) נותרת גבוהה.²³

5.5 תחרותיות

תחרותיות היא המידה שבה מתקיימת **תחרות אמיתית ומשמעותית בין מועמדים באותה מפלגה** על מקומם ברשימה, הנובעת מהאפשרות של הבוחרים להצביע בעד מועמדים ספציפיים והמשקל שניתן לקולות האלה בקביעת סדר הנבחרים.²⁴

בהקשר זה, נמצא כי השפעתן הישירה של הצבעות ההעדפה בפתק פתוח למחצה על שינוי סדר המועמדים ברשימה ועל זהות הנבחרים היא מוגבלת. במחקר שבדק את שיעור המועמדים שחצו את רף הקולות האישיים הנדרש – ובעקבות זאת השתנה סדר המועמדים ברשימה (לאורך תקופת זמן של עשרות שנים) – נמצא כי מלבד שבדיה, שבה כ-22% מהמועמדים עשו זאת, במדינות אחרות היה מדובר על הרבה פחות: בצ'כיה – 8%, בסלובקיה – 5% ובבלגיה רק 2.9%.²⁵

אחד ההסברים לשיעורים נמוכים אלה המובאים בספרות המחקר הוא שקולות רבים מתרכזים בראשי הרשימות, שהיו נבחרים ממילא; כמו כן, בחלק מן המדינות סף אישי גבוה או צמצום מספר הצבעות ההעדפה המותר מקשים על מועמדים בעמדות נמוכות יותר לפרוץ קדימה, במיוחד במצבים שבהם יש רק הצבעת העדפה אחת. אף על פי כן, הרכיב האישי מעצב תחרותיות "מוקדמת" בתוך המפלגות: ההכרה בפוטנציאל התמיכה האישית משפיעה על מיקומי המועמדים כבר בתהליך ההרכבה, וכך נוצר מסלול עקיף שבו העדפות הבוחרים מתורגמות לייצוג.

מכאן, שלמרות ההבדלים בין המדינות באשר להשפעה של הצבעות ההעדפה, מהמחקר המשווה אפשר ללמוד כי בסופו של דבר, לצד העובדה ששיעור חברי הפרלמנט שנבחרים בזכות הצבעות ההעדפה מצומצם יחסית, יש ככל הנראה השפעה בשלב המקדים לבחירות, בזמן שהמפלגות שוקלות את סדר המועמדים ברשימה.

²³ שם.

²⁴ Renwick and Pilet, *Faces on the Ballot: The Personalization of Electoral Systems in Europe*, oxford academics, 2016.

²⁵ Passarelli, Gianluca, *Preferential Voting Systems*, Springer International Publishing, 2020.

בכל הקשור לייצוגיות של קבוצות אוכלוסייה, בספרות האמפירית לא מוצאת פגיעה עקבית בייצוג נשים ומיעוטים תחת פתק פתוח למחצה, ולעיתים אף נראה על שיפור בתחום זה

בעניין התחרותיות, נמצא כי השפעתן הישירה של הצבעות ההעדפה בפתק פתוח למחצה על היפוך סדר הרשימה ועל זהות הנבחרים מוגבלת; עם זאת, ככל הנראה, יש לכך השפעה בשלב המקדים לבחירות, בזמן שהמפלגות שוקלות את סדר המועמדים ברשימה

5.6 אמון ציבורי ואיכות המחוקקים

שאלה נוספת ומעניינת לעניין ההשפעה של פתק הצבעה פתוח למחצה על ערכים דמוקרטיים נוגעת להשפעה על רמות האמון בדמוקרטיה ובמוסדותיה, על שביעות הרצון מהשיטה הדמוקרטית ועל היקף השחיתות הפוליטית.

בכל הקשור לאמון הציבורי, לשחיתות ואיכות המחוקקים הממצאים במחקר מעורבים. יש עדויות לקשר בין שיטות פתוחות ופתוחות למחצה לבין שביעות רצון גדולה יותר מן המערכת, לצד מחקרים שאינם מזהים שינוי עקבי בעקבות רפורמות מאותו סוג.

אשר לאיכות הנבחרים, יש ממצאים התומכים בכך ששיטות עם ממד אישי מעודדות בחירה של מועמדים מנוסים או פעילים יותר, בהתאם להיגיון של אחריותיות מוגברת, אך גם כאן מדובר בתוצאה תלויה הקשר ולא בקביעה גורפת.

סיכומו של דבר, פתק פתוח למחצה הוא מנגנון מוסדי גמיש, המבקש לאזן בין כוחן הארגוני של המפלגות לבין יכולת הבוחרים להשפיע על זהות הנבחרים. תרומתו הדמוקרטית העיקרית לשקיפות, לאחריותיות, לייצוגיות ולתחושת ההוגנות אינה חד-משמעית, אלא נגזרת מעיצובי המשנה (מספר ההעדפות, ספים אישיים, גודל מחוזות הבחירה, שיטות מיון פנים-מפלגתיות) ומההקשר הפוליטי-חברתי שבו הוא מופעל.

אפשר לומר כי בעיצוב זהיר, השיטה עשויה להעצים היבטים של אחריותיות ושקיפות מבלי לפגוע בלכידות ובהוגנות. לעומת זאת, בעיצוב לקוי, שיטה זו עלולה להחמיר תמריצים פרסונליים בעייתיים או להותיר את השפעת הבוחרים בשוליים.

ביחס לאמון הציבורי, השחיתות ואיכות המחוקקים, הממצאים במחקר מעורבים. יש עדויות לקשר בין שיטות פתוחות ופתוחות למחצה לבין שביעות רצון גדולה יותר מן המערכת, לצד מחקרים שאינם מזהים שינוי עקבי בעקבות רפורמות מאותו סוג.